

Clypevs Theologiæ Thomisticæ

Continens Tractatus de Beatitudine, de Actibus humanis, eorumque Moralitate; de Virtutibus ac Donis, de Vitiis ac Peccatis, & de Legibus, nec-non Dissertationem Theologicam de Probabilitate

Gonet, Jean-Baptiste

Parisiis, 1669

Disp. II. De subjecto virtutum

[urn:nbn:de:hbz:466:1-77355](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-77355)

ciendum; nam per ly, *optimum*: intelligitur actus, quia hic pertinet ad ultimum potentia complementum.

¶

DISPV TATIO I I.

De *subjecto virtutum.*

Ad questionem 66. D. Thome.

CERTVM est virtutes, cum sint habitus immediatè operativi, non in ipsa essentia anime, sed in ejus potentis residere, ut probat D. Thomas hic art. 1. Constat etiam virtutes nec in membris exterioribus corporis, nec in potentis vegetativis, neque in sensibus externis subjectari posse: quia hujusmodi facultates non sunt indifferentes ad operandum bene vel malè, sed omnino determinate ad unum modum operandi, subindeque nullam secundum se habent difficultatem in exercendis propriis operationibus. Unde de quatuor solùm potentis dubitari potest, utrum sint subjectum virtutis, nimirum de intellectu, de sensibus internis, de appetitu sensitivo, & de voluntate: de quibus breviter hic agendum est.

ARTICVLVS PRIMVS.

Utrum intellectus & sensus interni possint esse subjectum virtutum?

1. **N**OTANDVM primò, intellectum posse considerari dupliciter: primò secundum se, seu secundum id quod ei competit ex propria linea: secundò ut subest motioni voluntatis, cuius proprium est movere quoad exercitium intellectum, ceterasque potentias, in ordine ad proprium objectum, quod est finis.

2. Notandum secundò, ex D. Thoma hic art. 3. duplicem solere distingui virtutem; unam quæ est talis simpliciter, quæ scilicet facit actum bonum simpliciter, & reddit simpliciter bonum habentem, neque solùm dat facultatem bene operandi, sed etiam rectum usum illius: aliam verò quæ est virtus tantum secundum quid; quia nec reddit bonum simpliciter habentem, nec dat bonum usum, sed duntaxat facultatem bene agendi. His præmissis, pro resolutione difficultatis proposita:

Dico primò, intellectum secundum se consideratum, esse subjectum virtutis; non tamen virtutis simpliciter, sed tantum virtutis secundum quid.

3. Prima pars patet: Virtus enim ponitur in illis potentis, quæ sunt indifferentes ad diversum modum operandi circa proprium objectum, bene scilicet aut malè, & quæ secundum se habent difficultatem in exercendis propriis operationibus: Sed utrumque convenit intellectui secundum se considerato; ille enim est indifferens ad intelligendum bene vel malè, seu ad attingendum verum sub ratione veri vel falsi, & ad attingendum verum patitur difficultatem: Ergo in illo poni debet aliquis habitus, quo de-

terminetur, inclinetur, & facilitetur ad attingendum verum. Unde, ut infra dicemus, in intellectu speculativo dantur tres habitus, nimirum intelligentia, scientia, & sapientia, quibus disponitur, inclinatur, & determinatur ad attingendum verum immediatè & sine discursu, atque mediatè & cum discursu.

Secunda verò pars, quæ asserit hujusmodi habitus in intellectu speculativo residentes, non esse virtutes simpliciter, sed tantum secundum quid; probatur duplici ratione quam insinuat D. Thomas hic art. 3. Prima est: Virtus secundum quid est illa quæ tribuit tantum facultatem bene operandi, non verò rectum usum illius, seu applicationem ejus in ordine ad finem honestum: Sed virtus recepta in intellectu secundum se considerato, & ut prævenit motionem voluntatis, tribuit solùm facultatem bene operandi, præ sciencia bene intelligendi, non verò rectum usum illius, seu applicationem actus in ordine ad finem honestum; quia cum finis honestus sit objectum voluntatis, nulla potentia potest ad eum ordinare suum actum, nisi ex voluntatis motione: Ergo solùm virtus secundum quid potest recipi in intellectu, secundum se considerato, & ut prævenit motionem voluntatis in ordine ad finem honestum.

Secunda ratio D. Thome est: Virtus simpliciter reddit habentem simpliciter bonum: Sed virtus intellectus secundum se sumpti non reddit habentem simpliciter bonum: Ergo non est virtus simpliciter. Major patet, Minor probatur. Ex hoc enim quod aliquis habet scientiam Theologiae, vel Philosophiæ v. g. non dicitur bonus simpliciter & absolute, sed secundum quid, & cum addito, scilicet bonus Theologus, & bonus Philosophus: unde Theologus, si sit peccator, denominatur simpliciter malus.

Dico secundò, intellectum, ut mobilem à voluntate per affectum boni honesti & moralis, esse subjectum virtutis simpliciter. Ita S. Thomas articulo citato, & sequitur ex præcedenti conclusione. Habitus enim, qui nedum dant facultatem bene operandi, sed etiam rectum usum illius facultatis, sunt virtutes simpliciter: Atqui habitus afficiens intellectum, ut mobilem à voluntate per affectum boni honesti & moralis, dant nedum facultatem bene operandi, sed etiam rectum usum illius: Ergo sunt virtutes simpliciter. Major patet ex dictis in præcedenti conclusione, Minor verò probatur. Ex eo enim quod aliquis habitus afficit intellectum, ut mobilem à voluntate ex affectu boni honesti & moralis, nedum rectificat intellectum, sed etiam voluntatem moventem, & eam inclinatur ad rectè movendum: Sed hoc est dare rectum usum: Ergo &c.

Confirmatur: Virtus quæ est in intellectu, ut mobili à voluntate per affectum boni honesti, tendit in bonum honestum & morale, quod est bonum simpliciter, & denominatur simpliciter bonum habentem: Ergo est virtus simpliciter. Ex quo

Inferes primò, prudentiam esse virtutem simpliciter, non verò fidem, vel artem. Nam prudentia afficit intellectum practicum, ut mobilem ex amore boni honesti & moralis; licet enim tendat ad verum agibile, tanquam ad rationem sub qua, ejus tamen ratio quæ, est bonum morale, ut tale, vel est verum, non purè intellectuale & speculativum, sed morale & practicum,

quod consistit in conformitate ad appetitum re-
ctum: fides verò & ars, licet sint in intellectu
ut mobili à voluntate, non afficiunt tamen ip-
sum, ut mobilem per affectum boni honesti &
moralis, sed fides perficit ipsum formaliter ut
mobilem affectu veri revelati à prima veritate,
& ars ut mobilem affectu rectitudinis artificio-
se. Ex quo fit, quod aliquis possit exercere opus
artis, & elicere actum fidei, ex vana gloria:
quia vana gloria, utpote malum morale, non
repugnat fini & bonitati artis, neque veritati
speculativæ, quam inspicit fides.

8. Nec dicas hanc doctrinam esse contrariam D.
Thomæ, qui hic art. 3. formaliter asserit fidem
esse virtutem simpliciter. Respondetur enim D. B.
Thomam loqui de fide, non secundum se & pra-
cisè sumpta, quomodo in presenti eam sumimus,
sed ut formata per charitatem, quæ ratione in-
duit simpliciter esse virtutis.

Addo fortè D. Thomam numerare fidem in-
ter virtutes simpliciter, quia licet ex se non fa-
ciat actum omni ex parte bonum, sed solum in
certo genere; in hoc tamen convenit cum virtu-
tute simpliciter dicta, quod quia inclinat volun-
tatem in sui usum in propria materia, non potest
actum oppositum compati, sicut cum compati-
untur virtutes secundum quid: si enim aliquis
etiam ex industria discredat aliquem fidei arti-
culum, aut de ipso dubitet, fidem amittit; cum
tamen faciens demonstrationem ex industria male
concludentem, in nullo ledat habitum Logi-
cæ. Imò fides in hoc excedit virtutes morales ac-
quisitas, quod illa nec etiam in statu imperfecto
compatitur actum oppositum, quem tamen vir-
tutes morales utcumque compatiuntur; siquid-
em iustitia acquisita non destruitur omnino
primo actu contrario, quamvis à statu perfecto
dimoveatur; fides verò etiam simplici dubio
evanescit.

9. Inferes secundò, virtutem non dici univoce,
sed analogicè de virtute purè intellectuali (cu-
jusmodi sunt scientia, sapientia, intelligentia, D
& ars) & de virtute morali, quæ habet tendere
in bonum morale: ita colligitur ex S. Thomæ in-
frà qu. 61. art. 1. ad 1. ubi dicit, quod sicut ratio
entis, etiam secundum rationem communem en-
tis, participatur inæqualiter à substantiâ & ac-
cidente, & consequenter analogicè; ita & ratio
communis virtutis à virtute morali & purè in-
tellectuali. Et ratio est, quia virtus est nomen
impositum ad significandum simpliciter princi-
pium rectitudinis morales, ex quo postea tran-
slatum est ad significandum per quamdam meta-
phoram quamlibet rectitudinem, etiam in esse
physico, qualis est rectitudo intellectus cognof-
centis res ut sunt in se: unde consequenter dicen-
dum est, hanc analogiam esse proportionalitatis E
metaphoricæ.

Nec obstat, quod virtutes intellectuales (ut
infra dicemus) sint simpliciter perfectiores mo-
ralibus, utpote pertinentes ad nobiliorem po-
tentiam: quia bene stat, illud quod est simpli-
citer minus perfectum alio, significari aliquo
nomine, quod sibi soli simpliciter conveniat,
alteri verò perfectiori, secundum quid tantum;
ex eo quod tale nomen est primariò impositum
ad significandum imperfectius, ut contingit in
proposito.

10. Dico tertio, in sensibus internis nullas sub-
jectari virtutes. Ita S. Thomas hic articulo 5.
Probatur ratione ipsius: Virtus debet poni in

A illa potentia, quæ est consummativa boni ope-
ris: At cognitio veri, quæ est opus bonum
potentiæ cognoscitivæ, non consummat in po-
tentiis sensitivis apprehensivis, sed duntaxat in
intellectu: Ergo licet ponantur virtutes in intel-
lectu, non tamen in sensibus internis. Major pa-
ter: virtus enim habet opus perfectum, cum sit
dispositio perfecti ad optimum. Minor etiam
non est minus evidens: nam potentiæ sensitivæ
apprehensivæ, sunt quasi præparatoriæ & dispo-
sitivæ ad cognitionem intellectus, cuius pro-
prium est attingere verum: Ergo cognitio veri
non consummat in sensibus internis, sed so-
lum in potentia intellectiva.

ARTICVLVS II.

*Utrum in appetitu sensitivo sint virtutes
proprie dictæ?*

CERTVM est apud omnes, quod si appetitus
sensitivus sumatur secundum rationem
communem homini & bruto, non potest esse
subjectum virtutis; nec ullius habitus: sed si
consideretur prout in homine obedire potest vo-
luntati, non despoticè sicut membra externa,
sed duntaxat politicè, concedunt quidem om-
nes habitum aliquem subjectari in appetitu sen-
sitivo hominis, quo inclinatur & determinetur
ad obediendum voluntati; sed negant aliqui ta-
lem habitum veram rationem virtutis morales
habere, subindeque existimant virtutes proprie
dictas in appetitu sensitivo non reperiri. Ita
docent D. Bonaventura in 3. dist. 33. art. 1. qu. 3.
Secus ibidem qu. unica; & Vazquez hic disp.
87. cap. 2. Opposita tamen sententia, quæ veras
virtutes in appetitu sensitivo hominis agnoscit,
est expressa D. Thomæ hic art. 4. & Discipulo-
rum ejus, quos sequuntur plures ex Recentiori-
bus. Unde sit

S. I.

Sententia D. Thomæ suadetur.

DICO igitur, appetitum, sensitivum homi-
nis, ut natum obedire politicè rationi, esse
subjectum virtutis proprie dictæ, puræ fortitu-
dinis, & temperantiæ.

Probatur primò ex Aristotele 3. Ethic. cap. 3. 12
ubi ait quod temperantia & fortitudo sunt par-
tium irrationalium: per partem autem irratio-
nalem intelligit appetitum sensitivum; quia
cum intellectus & voluntas sint potentiæ spiri-
tuales animæ; pertinent consequenter ad ejus
rationem: Ergo juxta Aristotelem aliquæ vir-
tutes proprie dictæ resident in appetitu sensitivo.

Nec valet quod dicunt aliqui ex Advetsariis,
nimirum Aristotelem per partem irrationalem
intelligere voluntatem, sicut & per rationalem;
solum intellectum. Non valet; inquam, tum
quia cum voluntas consequatur rationem, & sit
appetitus rationalis, non nisi incongruè pars ir-
rationalis dici potest: tum etiam quia idem Phi-
losofus 1. Ethic. cap. ultimo, partem illam irra-
tionalem, quam dicit esse subjectum virtutis,
vocat vim concupiscendi, quo nomine non po-
test intelligi voluntas, sed solum appetitus con-
cupiscibilis.

Probatur secundò conclusio: Temperantiæ 13

v. g. prout residet in appetitu sensitivo, convenit A cum proprietate definitio virtutis ex Augustino desumpta, & disp. precedenti art. 3. explanata: Ergo illa est virtus propriè dicta, subindeque in appetitu sensitivo hominis virtutes propriè dictæ subjectari possunt. Utraque consequentia patet, Antecedens probatur discurrendo per singulas particulas illius definitionis. In primis enim habitus, quo concupiscibilis inclinatur ad appetendum cibum v. g. juxta regulam rationis, est bona qualitas, cum bene & consonè ad naturam hominis disponat talem potentiam. Deinde est qualitas mentis: quia ut loco citato dicebamus, per mentem non intelligitur substantia animæ, vel solus intellectus, aut voluntas, sed qualibet potentia particeps rationis, qualis est appetitus sensitivus ut est in homine, ut patebit ex infra dicendis. Rursus est id quo rectè vivitur: quia est principium actûs temperari, rectæque rationi conformis. Demum tali habitu non possumus malè uti, quia cum sit impressio quædam seu participatio rationis & prudentiæ, essentialiter respicit actum rectum & virtuosum, neque ad actum aliqua parte vitiosum, qui esset malus ejus usus, potest concurrere. Nihil ergo deest illi ad veram virtutis rationem.

14. Nec minus propriè tali habitui conveniunt C definitiones Aristotelis, quas loco citato adduximus. Est enim *dispositio perfecti ad optimum*, cum reddat perfectum appetitum, & disponat ad optimum ejus actum, qui est appetere secundum regulam rationis. Similiter est *habitus electivus in mediocritate consistens*; cum appetitus ratione temperantiæ attingat medium inter extrema vitiosa, & producat actum in ea mediocritate, quam prudentia dicitur. Imò ex eo quod talis habitus sit in appetitu, provenit ut voluntas eligat tenere medium in passionibus, juxta præscriptam & regulam prudentiæ; quatenus appetitus rectè dispositus, inducit intellectum, ut rectè judicet secundum illam dispositionem, ac D proinde voluntatem ut rectè eligat; quia qualis unusquisque est, talis finis videtur ei, & talia appetit, sicque judicat, sicut est affectus.

Probatur tertio conclusio ratione deducta ex doctrina quam tradidit S. Thomas in questione de virtutibus art. 4. ubi docet, ad hoc ut in aliqua potentia reperiantur virtutes propriè dictæ, tres conditiones requiri. Prima est quod talis potentia apta sit moveri & regulari à potentia superiori: & defectu hujus conditionis, in intellectu agente nulla est virtus. Secunda est, quod non sit omnino determinata ad unum modum operandi, sed habeat aliquam indifferentiam, ratione E cuius possit ferri in contrarium: & defectu istius conditionis (ut supra annotavimus) in membris externis, & in sensibus tam internis, quam externis nulla est virtus. Tertia denique, quod talis potentia sit consummativa actus virtuosus, & non tantum præparativa vel inchoativa: quia virtus habet opus perfectum, cum sit dispositio perfecti ad optimum, perfectio autem consistit in consummatione: unde quia cognitio veri non consummatur in viribus sensitivis apprehensivis, in illis non sunt virtutes, quibus cognoscitur verum, sed solum in intellectu, ut articulo præcedenti ostendimus. Atqui tres illæ conditiones reperiuntur in appetitu sensitivo hominis in ordine ad proprios actus: Ergo ille subjectum virtutis propriè di-

ctæ esse potest. Minor probatur quoad singulas conditiones. Et in primis quod appetitus sensitivus sit potentia apta moveri & regulari per potentiam superiorem, scilicet per rationem, constat experientiâ: nam viri probi moderantur passiones appetitus sensitivi secundum dictamen rationis, & sic in eis appetitus sensitivus obedit rationi moventi & regulanti. Deinde quod appetitus sensitivus, ut est in homine, non sit omnino determinatus ad unum modum operandi, patet ex eo quod sæpe contra rationem operatur, & aliquando sequitur ductum rationis. Demum quod idem appetitus sit consummativus actus virtuosus, & non tantum præparativus vel inchoativus illius, non minus videtur manifestum: cum enim virtutes rationales versentur circa passiones quæ in appetitu sensitivo subjectantur, completè habent suum opus, ubi actus & passiones ipsius appetitus ad medium & regulam rationis fuerint reducta, quidquid sit de actibus externis; unde sufficeret ut aliquis esset fortis, quod haberet passiones irascibilis perfectè rationi subjectas, licet externam pugnam non sustineret: Ergo tres conditiones requisitæ, ut aliqua potentia sit subjectum virtutis, in appetitu sensitivo reperiuntur.

Denique suaderi potest conclusio, ostendendo C fortitudinem & temperantiam in appetitu irascibili & concupiscibili subjectari. Ibi ponenda est aliqua virtus, ubi est difficultas ad attingendum illius objectum: Atqui voluntas nullam habet difficultatem ad attingendum objectum fortitudinis aut temperantiæ, sed tantum appetitus sensitivus: Ergo fortitudo & temperantia non in voluntate, sed in appetitu sensitivo subjectantur. Minor constat: quia essentia & effectus formalis habitus, maxime virtuosus, est tollere difficultatem, seu facilitare potentiam in qua est, ad attingendum promptè & faciliter proprium objectum. Minor autem probatur: Objectum à quo specificantur prædictæ virtutes, est moderantia D passionum: Sed potentia quæ patitur difficultatem ad attingendum tale objectum, est solus appetitus sensitivus, non autem voluntas: Ergo &c. Major constat: fortitudo enim habet moderari passiones irascibilis, scilicet timorem & audaciam, maxime contra pericula mortis; temperantia verò amorem, desiderium, atque delectationem, circa delectabilia tactus & gustus. Minor probatur: Voluntas non habet difficultatem circa bonum rationis proprium, ut infra dicemus: Sed moderantia passionum est bonum rationis proprium, & proportionatum respectu voluntatis; moderatio enim passionum est bonum conforme rationi & inclinationi naturali voluntatis, ut magis patebit ex dicendis articulo sequenti: Ergo voluntas nullam patitur difficultatem in admittendo objecto prædictarum virtutum, sed tantum appetitus sensitivus, subindeque in isto sunt ponendæ virtutes moderati- E væ passionum, non verò in voluntate.

Si autem queratur, quomodo illæ virtutes habeant moderari passiones? Respondeo illas moderari dupliciter, efficienter scilicet, & formaliter: efficienter quidem, quatenus eliciunt actus oppositos passionibus immoderatis; formaliter verò, quatenus informando appetitum, disponunt & inclinant ipsum ad propria objecta, conformiter tamen ad rationem, ac per hoc illæ passiones non insurgunt ita vehementes. 16.

S. II.

Soluntur objectiones.

16. **O**BJICIES primò cum Scoto: Virtus humana solum potest esse in illa potentia, quæ est propria hominis in quantum homo est: Atqui appetitus sensitivus non est hujusmodi, sed communis hominibus & brutis: Ergo virtus humana seu moralis non potest in illo subiectari.

17. Huic argumento patet responsio ex dictis initio hujus articuli, ubi advertimus non esse sermonem de appetitu sensitivo secundum se, sed prout in homine aliquo rationis participat, quo pacto non convenit brutis.

18. **O**bjicies secundò: Virtus moralis est habitus electivus, ut patet ex ejus definitione, disputatione præcedenti adducta: Sed habitus existens in appetitu sensitivo non est electivus; cum electio non sit actus appetitus sensitivi, sed solius voluntatis, ut docet D. Thomas supra qu. 13. art. 2. Ergo habitus existens in appetitu sensitivo virtus moralis esse nequit; subindeque non in tali appetitu, sed in sola voluntate, virtutes morales subjeantur.

19. Respondet omnem virtutem moralem esse quidem habitum electivum; in eo tamen differre virtutes morales quæ versantur circa passiones, & resident in appetitu sensitivo, ab aliis quæ non habent moderari passiones, & in voluntate subjeantur, quod iste sunt habitus electivi formaliter, directè, & immediatè, quia directè & immediatè efficiunt electionem, quæ in voluntate residet; illæ verò sunt habitus electivi solum participatè, indirectè, mediatè, & completivè: tum quia eliciunt actum appetitus, in quo electio voluntatis & ordo rationis participatur: tum etiam quia moderando passiones appetitus, quæ electionem debitam perturbant, indirectè & mediatè ad illam conducunt: tum denique, quia licet ipsam electionem directè non eliciant, efficiunt tamen actum appetitus sensitivi executivum & completivum illius, subindeque habitus electivi executivè & completivè dici possunt. Quam doctrinam & solutionem fuse expendunt Salmanticenses hic disp. 2. dubio 2. s. 2. camque variis D. Thomæ testimoniis illustrant.

20. Dices, Ex hac solutione sequi, quod in voluntate debeat poni virtus aliqua ad producendam illam electionem, ad quam indirectè solum & mediatè virtutes temperantiæ & fortitudinis in appetitu sensitivo existentes concurrunt: Sed hoc dici nequit, alioquin ad moderandas passiones requirerentur duo genera virtutum moralium, quarum alix in voluntate, alix in appetitu sensitivo existerent: Ergo &c. Sequela probatur: Antequam passiones appetitus sensitivi sint moderate per habitus fortitudinis & temperantiæ, voluntas patitur difficultatem in eligendo illarum objecto: Ergo ad vincendam talem difficultatem, & ad resistendum passionibus appetitus irascibilis & concupiscibilis, requiritur aliqua virtus in voluntate.

21. Respondeo negando sequelam: Ut enim articulo sequenti ostendemus, voluntas non eget virtute superaddita, ut tendat in bonum proprium, quale est illud ad quod ordinantur temperantia & fortitudo: Ad probationem in contrarium dicendum est, illam solum probare quod voluntas ob conjunctionem quam habet cum appetitu rebeli, indigeat habitu continentie ad resistendum passionibus concupiscibilis, & habi-

Tom. III.

A tu constantie seu perseverantie ad resistendum passionibus irascibilis: illi tamen habitus non habent rationem virtutis, ut docet S. Thomas infra qu. 58. art. 3. ad 2. quia vera virtus non est in voluntate circa passiones, quando non sunt sedate, cum virtus sit dispositio perfecti ad optimum, id est ad perfectam operationem: patet autem quod continentia & perseverantia non sunt in voluntate absque perturbatione passionum, imò ad hoc ponuntur in illa, ut resistat passionibus contra rationem insurgentibus: Ergo sicut prædicti habitus non habent consummare bonum ad quod ordinantur, nimirum moderantiam passionum, ita nec habent rationem virtutis.

Objicies tertio: Virtus moralis debet habere pro subiecto potentiam liberam: Sed appetitus sensitivus non est potentia libera: Ergo non est subiectum virtutis moralis. Major est certa: virtus enim moralis debet esse principium actus liberi, & moralis, subindeque subjeantur in potentia libera. Minor etiam videtur manifesta: cum libertas non in parte inferiori & sensitiva, sed in superiori & intellectiva resideat, & sit formaliter in voluntate, & in intellectu radicaliter.

Respondet primò Martinez, appetitum sensitivum esse principium actus liberi, non intrinsicè à libertate existente in ipso, sed extrinsecè ab ea quæ est in actu voluntatis. Sed hæc responsio difficultatem non solvit: cum enim omnis actus virtutis sit intrinsicè bonus & moralis, debet etiam esse intrinsicè liber, præsertim cum bonitas moralis supra ipsam libertatem fundetur.

Respondent secundò alij ex nostris Thomistis, quod sicut cogitativa in homine ex conjunctione, quam habet cum intellectu, vim aliquam discurrendi participat, ut colligitur ex S. Thoma 1. p. qu. 78. art. 4. in corp. & ad 5. ita appetitus sensitivus, ut est in homine, ex conjunctione quam habet cum voluntate, & ex eo quod utraque potentia radiceatur in eadem anima, aliquam libertatem intrinsicam participat, ut docet idem S. Doctor in 2. dist. 21. qu. 1. art. 2. ad 5. his verbis: *Appetitus concupiscibilis habet quandam libertatem in homine, secundum quod potest obviare imperio rationis, & sic in concupiscibili potest esse peccatum.*

Verum licet hæc doctrina verissima sit, & menti Angelici Doctoris consona, non sufficit tamen ad evacuandam difficultatem argumenti propositi: nam actus virtutis debet esse simpliciter liber, sicut est simpliciter bonus & honestus: libertas verò, quam appetitus à voluntate participat, ob conjunctionem illam habituales, & radicationem quam habent in eadem anima, tantum est secundum quid & imperfecta, & ideo non sufficit ad peccandum mortaliter, nisi consensus voluntatis accedat, sed solum venialiter, ut in tractatu de peccatis fuse ostendemus. Unde

Ad objectionem dicendum est cum Salmanticensibus, quod licet appetitus sensitivus hominis, ex vi conjunctionis quam habet cum voluntate, non evadat simpliciter liber, sed solum secundum quid, ex actuali tamen influxu & motione voluntatis, per quam ipsum applicat ad operandum, participat intrinsicè libertatem perfectam: unde sicut in ipso ut actualiter moro à voluntate potest reperiri vitium, & peccatum, non solum veniale, sed etiam mortale; ita prout sic potest esse principium actus virtuosus, & subiectum virtutis moralis elicitivæ talis actus.

T t

27. Obijcies quartò: In ea solum potentia refidet virtus moralis, quæ potest attingere bonum honestum: Sed appetitus sensitivus nequit hoc bonum attingere; cum ejus objectum adæquatum sit bonum sensibile corporeum, honesto valde inferius, & ei saepe contrarium: Ergo virtus moralis in appetitu sensitivo subjectari nequit.
28. Respondeo concessa Majori, negando Minorem: quamvis enim appetitus rationalis per se primò attingat bonum honestum in communi, & immediatè regulatum per rationem; appetitus tamen sensitivus, ut actualiter motus à ratione & voluntate, per quandam participationem rationis attingit bonum honestum in particulari, & regulatum per cogitativam; illud enim non est omnino extra lineam sensibilis & corporei, quia licet sit bonum secundum rationem, non tamen nisi ut participatè ordo rationis in actu sensitivo habetur; quo pacto induit rationem boni corporei & sensibilis, cum non sit aliud quàm corporea & sensibilis conformitas hujus actus cum actu rationis.
29. Obijcies quintò, & simul instabis contra præcedentem solutionem: Regula virtutis moralis est prudentia: Sed appetitus sensitivus non regulatur per prudentiam: Ergo non est subjectum virtutis moralis. Minor probatur: Appetitus sensitivus regulatur per apprehensionem sensus: Sed in sensu non est prudentia: Ergo appetitus sensitivus non regulatur per prudentiam. Major patet, Minor probatur. Prudentia debet attendere ad omnes circumstantias, & omnia quæ possunt accidere, præcavere: Sed hoc repugnat sensui: Ergo in eo prudentia esse nequit.
30. Respondeo non omnem actum virtutis regulari immediatè per veram prudentiam, sed mediatè, quatenus intellectus per veram prudentiam proponit objectum honestum sensui, & sensus proponit appetitui bonum auditum ab intellectu: unde non opus est quod sensus attendat ad omnes circumstantias, sed hanc circumspersionem supponit factam ab intellectu. Si tamen velis dicere, quod sicut in appetitu est quedam libertas participata à voluntate, ita in apprehensione sensitiva, per quam dirigitur, est quedam veluti prudentia imperfecta, ab intellectu participata, quæ plures circumstantias actus ab appetitu elicit potest attingere; nihil dices à veritate, & à principiis supra statuti alienum.

ARTICVLVS III.

Virum in voluntate ponenda sit virtus non solum in ordine ad bonum supernaturale, & bonum naturale alienum, sed etiam in ordine ad bonum connaturale proprii suppositi?

CERTVM est apud omnes, virtutem non poni in voluntate, nisi ad attingendum bonum honestum & morale, seu commensuratum ad rectam rationem & dictamen prudentiæ: sed cum tale bonum sit duplex, aliud supernaturale & divinum, quod non potest cognosci nisi per lumen supernaturale, & aliud naturale, quod sumitur per conformitatem ad dictamen naturale intellectus & prudentiæ; & rursum naturale aliud sit proprium illius suppositi in quo est vo-

luntas, cujusmodi est moderatio propriarum passionum; & aliud alienum, quale est reddere alteri quod suum est; quarunt Theologi, an, & in ordine ad quod bonum honestum ex assignatis, ponenda sit in voluntate virtus?

§. I.

Triplici conclusione difficultas resolvitur.

DICO primò, Voluntatem indigere habitu virtutis ad attingendum bonum supernaturale.

Probatur breviter: Voluntas indiget virtute ad attingendum objectum quod excedit proportionem volentis: Sed bonum supernaturale excedit proportionem volentis, quantum ad speciem, cum illud sit supra totam speciem naturæ humanæ: Ergo voluntas indiget virtute superaddita ad attingendum bonum divinum & supernaturale, nimirum spe & charitate.

Dico secundò, requiri etiam in voluntate habitum virtutis ad attingendum promptè & faciliter bonum alienum, etiam naturale.

Probatur: Licet bonum alienum naturale non excedat proportionem volentis, quantum ad speciem, sicut bonum supernaturale, tam tamen excedit, quantum ad individuum, quia uniuscujusque voluntas, hoc ipso quod est radicata in hoc numero supposito, determinatur per suam differentiam individualem ad bonum proprii suppositi, juxta illud Philosophi: *Amabile bonum, unicuique verò proprium*: Ergo voluntas indiget habitu virtutis ad attingendum bonum alienum, etiam naturale, ut creditoris, patris, benefactoris &c. Et ideo Theologi collocant in ea justitiam, & ejus partes, non tantum subjectivam, nimirum commutativam, distributivam, legalem, & epixiam, sed etiam potentiales, ut pietatem, gratitudinem, observantiam, religionem &c. Per quod excluditur error Flaminij, qui lib. 2. de felicitate, non sine temeritatis nota, ausus est dicere, *Errorum maximum esse, quod Philosophi & Theologi arbitrantur, virtutes aliquas morales esse in voluntate.*

Dico tertio, voluntatem respectu proprii boni, saltem ordinis naturalis, non indigere virtute, ac proinde omnes virtutes, respicientes hujusmodi bonitatem, residere duntaxat in appetitu sentiente. Ita communiter docent Thomistæ contra Scotistas, & Patres Societatis; videturque hæc sententia esse expressè Aristotelis, & D. Thoma: Philosophus enim 3. Ethic. cap. 10. temperantiam & fortitudinem ponit in appetitu sensitivo, solumque justitiam collocat in voluntate. Idem clarè docet S. Doctor qu. 1. de virtutibus art. 5. ubi sic concludit: *Sic ergo duæ virtutes sunt in voluntate sicut in subiecto, scilicet charitas & justitia &c. Illas autem virtutes, quæ circa passiones consistunt, sicut fortitudo circa timores & audacias, & temperantia circa concupiscentias, oportet eadem ratione esse in appetitu sensitivo. Nec oportet quod ratione istarum passionum sit aliqua virtus in voluntate; quia bonum in ipsis passionibus est quod est secundum rationem, & ad hoc naturaliter se habet voluntas ex ratione ipsius potentie, cum sit proprium objectum voluntatis.* Quibus ultimis verbis rationem fundamentalem nostræ conclusionis insinuat. Nulla enim potentia eget habitu virtutis ad attingendum objectum in

ordine ad quod est per seipsum completa, determinata, & proportionata: Sed voluntas est completa, determinata, & proportionata ad attingendum bonum honestum proprii suppositi: Ergo non indiget habitu virtutis ad illud attingendum. Major patet: habitus enim ad hoc tantum requiritur, ut potentiam ultimò compleat & determinet ad attingendum objectum; unde si potentia per seipsum est completa & proportionata, superflue in ea ponitur habitus. Minor verò probatur: Tum quia bonum honestum proprii suppositi non excedit proportionem volentis, neque quantum ad speciem, cum sit ordinis naturalis, neque quantum ad individuum, cum non sit alienum, sed proprium suppositi appetentis. Tum etiam, quia sicut voluntas, ex quo est appetitus naturæ rationalis, naturæ suæ inclinatur & propendit in bonum ut sic, ideòque ad illud ut tale attingendum nulla ponitur virtus; ita ex quo est appetitus talis hominis, inclinatur ex se in bonum honestum talis suppositi: sicut enim differentia individualis contrahit voluntatem ut sit hæc numero, ita & ejus inclinationem determinat ad bonum hujus suppositi.

34. Nec valet quod dicunt Adversarii, voluntatem esse quidem naturaliter completam, determinatam, & inclinam ad bonum physicum proprii suppositi, non tamen ad bonum morale, seu honestum. Non valet, inquam, Tum quia voluntas, cum sit inclinatio naturæ rationalis, consequens cognitionem intellectivam, debet habere ex se vim proportionatam ad attingendum bonum proprii suppositi rationi consonum; sicut appetitus sensitivus ex eo quod est inclinatio naturæ sensitivæ, sequens cognitionem sensitivam, habet ex se vim completam & proportionatam ad attingendum bonum sensibile seu delectabile proprii suppositi. Tum etiam quia, ut supra dicebamus, bonum morale & honestum proprii suppositi, non excedit virtutem volentis, neque quantum ad speciem, neque quantum ad individuum.

Adiungunt aliqui, quod sicut cogitativa ex conjunctione ad intellectum, & appetitus sensitivus ex conjunctione ad voluntatem, imperfectam vim quandam discurrendi, & modum aliquem libertatis participant: ita voluntas ex conjunctione quam habet cum intellectu, ut est regula humanorum actuum, mediante synderesi, rectitudinem quandam naturalem sortitur, per quam inclinatio ejus naturalis ad bonum honestum iuvatur & completur. De quo videri possunt Salmanticenses hic disp. 2. dubio 3. §. 1. ubi hanc doctrinam fuse ac erudite expendunt.

35. Non magis iuvat alia responsio Adversariorum, dicentium non sufficere ad hoc quod voluntas virtute non indigeat ad attingendum bonum honestum proprii suppositi, quod possit absolute illud attingere, sed insuper requiri quod possit facile & delectabiliter in illud tendere: quamvis autem (inquiunt) voluntas ex natura sua habeat vim ad attingendum bonum proprium morale, non tamen facile & delectabiliter. Non magis, inquam, iuvat hæc responsio: nam ratio adducta probat, voluntatem posse attingere bonum honestum proprii suppositi, facile, & delectabiliter; potentia enim proportionata & completa ad aliquod bonum, facile & delectabiliter ad illud tendit; quia difficultas non potest provenire nisi ex excessu & improprietate objecti cum potentia, vel quantum ad speciem,

A vel quantum ad individuum; adeòque si voluntas sit completa & proportionata ex natura sua ad attingendum bonum honestum proprii suppositi, taleque bonum, neque quantum ad speciem, neque quantum ad individuum, proportionem voluntatis excedat, ut supra ostensum est, facile & delectabiliter illud attinget, totaque difficultas, quæ in hujus boni attingentia reperitur, se tenebit ex parte appetitus, in quo sunt immoderate passiones, electionem boni honesti impediendes vel retardantes: unde in ipso quidem appetitu sensitivo ponendæ sunt virtutes temperantia & fortitudinis ad subjiciendas vel moderandas hujusmodi passiones, non verò in voluntate, in qua solum collocatur iustitia, cum aliis virtutibus ei annexis, ad attingendum facile & delectabiliter bonum alienum, quod excedit proportionem voluntatis quantum ad individuum, ut in secunda conclusione declaramus, & magis patebit ex solutione argumentorum.

S. II.

Solvuntur objectiones.

36. **O**BJECIES primò: Intellectus ad quodcumque verum rectè attingendum indiget habitu virtutis intellectualis, etiam ad ipsa prima principia, tam speculativa, quam practica; nam ad speculativa ponitur in illo habitus intelligentiæ, & ad practica synderesis: Ergo etiam voluntas ad quodcumque bonum honestum rectè attingendum, etiam ad bonum in communi, & ad bonum honestum proprii suppositi, indiget habitu virtutis moralis.

37. Respondeo ex D. Thoma infra qu. 62. art. 3. ad 1. & qu. 1. de virtutibus art. 5. ad 3. negando consequentiam, & paritatem: quia intellectus non est de se in actu primo completus ad cognoscendum, sed sicut indiget speciebus ad quamcumque cognitionem, etiam primorum principiorum, ita & habitu inclinante ad illam: voluntas verò non indiget habitu inclinante in bonum honestum in communi, aut etiam in bonum proprium, quia cum sit essentialiter appetitus rationalis, est ex se in actu primo inclinatus respectu boni honesti in communi; & cum sit appetitus rationalis talis suppositi, in bonum proprium illius naturaliter inclinatur.

38. **O**bjicies secundò: Ad omnem actum virtutis faciliter producendum poni debet habitus in potentia illum eliciente: Sed à voluntate procedunt plures actus virtutis circa bonum honestum proprii suppositi, ut cum quis eligit sumere cibum in debita quantitate & aliis circumstantiis: Ergo & virtutes circa tale bonum debent in ea collocari.

Confirmatur primò: Habitus acquiritur per actuum repetitionem: Ergo repetitis actibus virtuosus in voluntate circa proprium bonum, debet virtus generari.

Confirmatur secundò: Voluntas per actus vitiosos etiam circa bonum proprium, acquirit habitum vitij: Ergo per virtuosos acquiritur habitus virtutis. Consequentia patet, tum à paritate rationis: tum etiam quia contraria debent versari circa idem subjectum, atque adeò potentia, quæ potest esse subjectum vitij circa proprium bonum, etiam potest esse subjectum contrariæ virtutis.

39. Ad objectionem respondeo distinguendo Majorem: Ad omnem actum virtutis faciliter producendum poni debet habitus in potentia cum eliciente, quando non est sufficienter completa & determinata ex se ad illum eliciendum, concedo Majorem: si sit sufficienter completa & determinata, nego Majorem. Constat autem ex dictis voluntatem esse sufficienter completam & determinatam ex natura sua ad bonum honestum proprii suppositi, & in illud naturalem habere inclinationem, cum sit appetitus rationalis talis suppositi, ut supra declaravimus. Ex quo patet responsio ad primam confirmationem: Major enim distinguenda est, habitus acquiritur per actuum repetitionem, si potentia sit capax illius, concedo Majorem: si non sit capax, nego Majorem: lapis enim v. g. quantumcumque descendat, non acquirit habitum, quia est incapax illius, cum per naturalem gravitatem sit complete inclinatus ad descensum. Similiter potentia naturales, ut vegetativa, nutritiva, & similes, quantumcumque operentur, non acquirunt habitum, quia naturaliter sunt ad agendum completae. Idem cum proportione dicendum de voluntate respectu proprii boni.

Ad secundam respondeo primo, negando Antecedens: sicut enim quia lapis habet naturalem inclinationem completam ad descensum, non generatur in eo habitus ad ascendendum sursum, quantumvis millies sursum projiciatur; ita nec in voluntate generatur habitus vitiosus circa bonum proprium, quia voluntas habet inclinationem naturalem completam respectu proprii boni honesti, quae non minus resistit habitui vitioso inclinanti in contrarium, quam resisteret perfecta virtus acquisita, si adesset.

Respondeo secundo, dato Antecedenti, negando consequentiam, & paritatem: ratio autem disparitatis est, quia voluntas ad actus malos, circa quodcumque objectum exercentur, non est ex se inclinata, ideoque requiritur habitus vitij ut ad illos inclinetur: ad actus vero honestos circa proprium bonum est ex propria natura inclinata, subindeque non potest ad illos per habitum inclinari.

40. Objicies tertio: Potentia indifferens ad bene vel male operandum, indiget habitu virtutis, quo ad bene operandum determinetur: Sed voluntas etiam respectu proprii boni est indifferens ad bene, vel male operandum; siquidem aliquando bene, aliquando male operatur: Ergo eget habitu virtutis, quo ad recte attingendum bonum proprium determinetur.

41. Respondeo distinguendo Majorem: Potentia indifferens, indifferentiâ libertatis ad bene vel male operandum, indiget habitu virtutis &c. nego Majorem: potentia indifferens indifferentiâ perfectibilitatis, concedo Majorem. Similiter distinguo Minorem: voluntas etiam respectu boni proprii est indifferens, indifferentiâ libertatis, concedo Minorem: indifferentiâ perfectibilitatis, nego Minorem, & Consequentiam. Duplex ergo distingui debet in voluntate indifferentiâ, alia libertatis, alia perfectibilitatis: prima convenit voluntati respectu cujuscumque actus liberi; secunda solum convenit respectu actus superexcedentis, ad quem propriae vires potentiae non sufficiunt, sed indiget perfectione superaddita: unde ista indifferentiâ debet compleri & determinari per habitum, qui novam vim conferat potentiae; illa vero non pe-

tit auferri per habitum virtutis, imò adhuc posito tali habitu in voluntate, manet in ea hæc indifferentiâ; quia licet ille ad unum actum inclinet & determinet, hæc tamen inclinatio & determinatio accommodatur naturae potentiae liberae, subindeque non officit indifferentiâ requisitæ ad libertatem: cum ergo voluntas, respectu proprii & connaturalis boni honesti, non sit indifferens indifferentiâ perfectibilitatis (quia tale bonum vires ejus naturales non excedit, neque quantum ad speciem, neque quantum ad individuum, ut supra ostensum est) sed duntaxat indifferentiâ libertatis & dominij, quæ est facultas ad utrumlibet, nulli omnino alligata, non indiget habitu virtutis, quo ad recte attingendum tale bonum compleatur & determinetur.

Dices: Habitus omnis, praesertim virtutis, ad hoc ponitur in potentia, ut compleat & determinet illam in ordine ad actum, & objectum quod sibi est difficile: Sed voluntas in prosecutione boni honesti, etiam proprii, patitur non modicam difficultatem, & ideo saepe illud deserit, labiturque in oppositum malum: Ergo indiget habitu virtutis ad prosequendum & attingendum bonum honestum, etiam proprium.

Respondeo, dupliciter posse aliquem actum reddi difficilem potentiae, nimirum vel per se & intrinsicè, vel extrinsicè solum & per accidens. Dicitur difficilis primo modo, quando vel quantum ad speciem, vel quantum ad individuum, superat vires & proportionem potentiae. Censetur vero difficilis secundo modo, cum est talis solum ratione alicujus impedimenti extrinseci retardantis actionem, tamen in potentia adsit sufficiens virtus intrinsicè ad illum eliciendum. Quando ergo dicitur habitum virtutis requiri, quando actus est difficilis potentiae, hoc verum est quando actus est illi difficilis per se, & ex objecto; cum enim hæc difficultas oriatur ex defectu complementi & determinationis potentiae, auferri nequit nisi per formam intrinsicè complementem & determinantem potentiam in actu primo: falsum verò, si actus sit solummò difficilis potentiae per accidens, & ratione alicujus impedimenti extrinseci; tunc enim non requiritur habitus ut promptè fiat, sed sufficit amovere impedimentum: unde cum difficultas, quam voluntas interdum patitur in prosecutione boni honesti, proprii & connaturalis, non proveniat ex defectu perfectionis requisitæ, neque ex superexcedentiâ objecti, vel actus, sed ex passionibus immoderatis appetitus sensitivi, alijve impedimentis tenentibus se ex parte corporis, nullus requiritur habitus virtutis in voluntate, ad facile & delectabiliter prosequendum tale bonum; sed si ad hoc aliquis habitus necessarius est, collocari debet in prædicto appetitu, ad moderandas ejus passiones, ex quarum immoderantiâ illius boni prosecutio difficilis redditur.

Instabis: Difficultas, quam voluntas patitur in reddendo unicuique quod suum est, provenit ex passionibus, puta ex nimio amore sui, vel pecuniae: Sed hoc non obstante ponitur in voluntate justitia ad hunc actum facile & delectabiliter exercendum: Ergo licet difficultas quam voluntas patitur in prosecutione boni honesti, proprii & connaturalis, ex passionibus immoderatis appetitus sensitivi oriatur, nihilominus requiritur habitus virtutis in voluntate, ad facile & delectabiliter prosequendum tale bonum.

Respondeo quod licet voluntas in exercendo A
actu iustitiæ, & reddendo unicuique quod suum
est, patiatur aliquam difficultatem ex passio-
nibus appetitûs sensitivi provenientem, hæc tamen
non est tota difficultas quam patitur in exerci-
tio illius actûs, sed simul cum difficultate illa
extrinseca, ex passionibus appetitûs proveren-
te, habet aliam sibi intrinsecam, petitam ex
excessu & improportione huiusmodi actûs, non
quantum ad speciem, sed quantum ad indivi-
duum; cum enim cuiuscumque voluntas sit ra-
dicata in hoc numero supposito, determinatur
per suam differentiam individualem ad bonum
proprij suppositi, subindeque ex majori &
vehementiori inclinatione, quam habet ad bo- B
num proprium, à prosecutione boni alieni retar-
datur: unde ad vincendam hanc difficultatem
ponitur in voluntate habitus iustitiæ. Cæterum
ad proprium bonum honestum voluntas nullam
patitur difficultatem intrinsecam, ortam ex ex-
cessu & improportione illius, cum tale bonum,
neque quantum ad speciem, neque quoad indivi-
duum vires ejus naturales excedat; sed tota
difficultas, quæ in huius boni prosecutione re-
peritur, ex intrinsecis impedimentis, & passio-
nibus immoderatis appetitûs sensitivi provenit;
unde ad facile & delectabiliter profequendum
tale bonum, nullus in voluntate debet poni ha-
bitus virtutis, sed sufficit ponere in appetitu
irascibili & concupiscibili virtutes fortitudinis
& temperantiæ, quibus immoderata illius pas-
siones cohibeantur, & temperentur.

44. Obijcies quartò: Humilitas versatur circa
bonum proprium; ponitur enim ad moderan-
dum affectum spei, & appetitum propriæ ex-
cellentiæ, ut docet D. Thomas 2. 2. qu. 161. art.
4. Sed humilitas residet in voluntate: Ergo in
voluntate ponitur virtus ad attingendum bonum
proprium honestum. Major patet, Minor pro-
batur. Idem est subiectum contrariorum: Sed
superbia humilitati contraria, est in voluntate,
ut docet S. Doctor 2. 2. qu. 162. art. 3. & patet
ex eo quod in Angelis prævaricatoribus, in qui-
bus non est appetitus sensitivus, superbia repe-
ritur: Ergo humilitas in voluntate, non verò in
appetitu sensitivo residet.

Respondeo duplicem dari humilitatem, unam
in voluntate, & aliam in appetitu sensitivo, so-
lamque hanc posteriorem, quæ est pars poten-
tialis temperantiæ, versari circa bonum pro-
prium, moderando affectum propriæ excellen-
tiæ absolute sumptæ, non curando de subordi-
natione ad alium; illam verò quæ residet in vo-
luntate, & est pars potentialis iustitiæ, respi-
cere bonum alienum, quia respicit propriam
excellentiæ, non absolute, sed ut subordinata
Deo, cum importet subjectionem hominis
ad Deum, ut docet S. Thomas 2. 2. qu. 161. art.
1. ad 5. his verbis: *Humilitas secundum quod
est specialis virtus, præcipue respicit subjectionem
hominis ad Deum, propter quem etiam aliis hu-
miliando se subijcit.*

DISPV TATIO III.

De distinctione virtutum.

Ad quæst. 57. D. Thoma.

VARIÆ solent tradi divisiones virtutis
in communi: sed cæteris clarior & compen-
diosior ea est, quam S. Doctor hic
profecutur, quæ scilicet virtus in intellectu-
alem, moralem, & Theologicam distribuitur.
De virtutibus intellectualibus & moralibus bre-
viter hic agemus: de Theologicis verò specia-
lem tractatum instituemus infra, post tracta-
tum de justificatione impij, & merito iusti. Cui
alium brevem de quatuor virtutibus Cardinali-
bus, & vitiis eis oppositis, subnectemus.

ARTICVLVS PRIMVS.

De virtutibus intellectualibus.

VIRTUS intellectualis ea dicitur, quæ per-
ficit intellectum in ordine ad verum, sive
speculativum, sive practicum; soletque dividi
in quinque species, quæ vocantur intelligentia,
seu habitus primorum principiorum, sapientia,
scientia, ars, & prudentia. Ratio verò hu-
jus divisionis hæc est: Cum virtus intellectu-
alis perficiat intellectum in ordine ad verum,
tot esse debent virtutes intellectuales, quot
sunt habitus infallibiliter attingentes verum:
Sed habitus infallibiliter attingentes verum
sunt tantum quinque enumerati: Ergo illi so-
li sunt virtutes intellectuales. Major patet,
Minor probatur. Verum quod certò & infal-
libiliter ab intellectu attingi potest, vel est
universale, & consequenter necessarium, vel
singulare & contingens? Si universale, vel
est attingibile immediatè, vel absque medio,
& ex sola terminorum notitia, ut sunt prima
principia? & pro illis ponitur habitus primo-
rum principiorum. Vel est attingibile me-
diatè, & per proprias causas; quæ si fuerint
particulares, ponitur scientia; si verò cause
fuerint altissimæ & universalissimæ, ponitur
sapientia. Si autem tale verum fuerit singulare,
vel illud est factibile? & pro illo attingendo
ponitur ars: vel agibile? & ad illud attingen-
dum ponitur prudentia.

Præter has quinque virtutes intellectuales,
dantur alij habitus seu dispositiones in intelle-
ctu, quæ non habent rationem virtutis; quia
non attingunt infallibiliter verum, ut sunt fi-
des humana, opinio, suspicio, dubium, soler-
tia, &c. Differere verò in particulari de prædi-
ctis quinque virtutibus intellectualibus, non
est huius loci, cum de his agatur in Philoso-
phia: unde hic solum varias illarum species
& divisiones expendemus.

Habitus ergo primorum principiorum divi-
ditur in intelligentiam, & synderesim. Illa at-
tingit prima principia speculativa, quæ deser-
viunt ad scientiarum acquisitionem: hæc verò
prima principia practica, quæ ad rectam ope-
rationem & morum directionem conducunt;